

Pintér Márta Zsuzsanna: Egy rejtőzködő irodalmár a 18. századból: Mártonfi József erdélyi püspök (1746–1815)

Budapest, Protea Kulturális Egyesület, 2016, 173 l.

Mártonfi József erdélyi püspök neve ugyan szerepel a nagyobb írói lexikonokban, de tevékenységét egyáltalán nem, vagy hiányosan tárgyalta az irodalom- és művelődéstörténet. Pintér Márta Zsuzsanna 2016-ban megjelent kötetében a püspök pályájának irodalmi vonatkozásait tárja fel.

A cím is hangsúlyozza, hogy az irodalomtörténet egy elfeledett alakjáról van szó. Mártonfi püspök életéről és munkásságáról egyetlen összefoglaló mű jelent meg (GYÖRGY Lajos, *Fejzetek Mártonfi József erdélyi püspök [1746–1815] életrajzából*, s. a. r. FEJÉR Tamás, Bp., METEM–Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, 2009). Pintér Márta munkájában György Lajos monográfiájának hiányzó részét pótolva, az erdélyi püspök irodalmi – költői, drámaszerzői, mecénási – működésére helyezi a hangsúlyt, újabb eredményeket gyűjtve össze. A püspök irodalmi tevékenységével is számot vető vizsgálat ezidáig nem történt meg, feltáratlanok voltak a szükséges források. A kötet Mártonfi irodalmi szerepvállalását összes szépirodalmi művének felhasználásával mutatja be. A már kiadott szövegek mellé újonnan megtalált forrásokat társít, ezzel teljesebbé téve a püspök személyéről és munkásságáról kialakult képet.

A kötet két fő részre oszlik. Az első összefoglalja a Mártonfival foglalkozó eddigi kutatásokat, s művei kiadásának történetét is felvázolja. Részletesen ismerteti életrajzát, mecénási tevékenységét, költői, drámaírói és -fordítói működését. Összegzi a Mártonfi-kutatás jelenlegi állását, bemutatja az eddigi eredményeket. Többször utal Vulkán Virág még kiadatlan,

Mártonfit témájául választó disszertációjára és az abban közölt Mártonfi-levelekre.

A második rész egyfajta szövegyűjtemény, itt találjuk az erdélyi püspök összes magyar nyelvű versét, *Salamon* című drámafordítását, egy prédikációját, valamint Révai Miklóshoz írott leveleit. Ez utóbbiak közül az első megjelent nyomtatásban a Magyar Hírmondóban, a további 15 levél azonban eddig csak kéziratban volt fellelhető, és számos új információval, adalékkal szolgál Mártonfi mecénatúrájához. A leveleket az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára őrzi, ahova Révai kéziratok hagyatékával együtt kerültek.

A Révainak címzett levelek mellett a másik, ez idáig nem ismertett forrás, amely az új Mártonfi-kutatás gerincét jelenti, a püspök 193 levél terjedelmű tanári jegyzete, amelynek részeként négy latin nyelvű drámaszöveg is fennmaradt. A kolligátum a kolozsvári „Lucian Blaga” Központi Egyetemi Könyvtár különgyűjteményében található. Szerzője nincs feltüntetve, a kézírás és évszámok, helyszínek egyezése alapján sikerült azonosítani.

Pintér Márta a püspök életrajzát azokkal az új elemekkel egészíti ki, amelyek a drámakutatás során kerültek elő. Így kiderül, hogy Mártonfi szerepelt egy Szent Ferenc életéről szóló színdarabban a csíksomlyói ferenceseknél. Majd összegyűjti, hogy melyek voltak azok az élmények, amelyek Mártonfit saját *Salamon*-fordításának elkészítésére ösztönözték. Kiemeli, hogy a székelyudvarhelyi gimnáziumban tanította Lestyán Mózes, aki lefordította Andreas Friz fiatakori *Salamon*-drá-

máját. Másik jeles tanára Illei János, aki szintén drámaíró, írt egy önálló *Salamon*-drámát, amelyet 1759-ben a székelyudvarhelyi gimnázium grammatikai osztálya mutatott be. Az eseményen valószínűleg Mártonfi is jelen volt.

A kötet szerzője az életrajzot új adatokkal teszi árnyaltabbá azzal is, hogy felsorolja a személyeket, akik üdvözlő versekkel és beszédekkel köszöntötték Mártonfit erdélyi püspökké való kinevezése alkalmából. Két névnapi köszöntőt fedezett fel, amelyeket a püspökhöz intéztek, ezek közül az egyiket teljes terjedelmében közli.

Az életrajz lezárásaként egy magyar nyelvű gyászverset idéz, amelyet Mártonfi halálára írtak. A sorok a püspök költő, tudós voltát hangsúlyozzák: „Eg’gy, a’ Magyar Nyelv ékesidésiert / Élt, halt magyar szív! ’s önn’ Helikonnyaink’ / Diszét Nagyittó, Ritka Lantos [...]”. Pintér Márta ezekkel a Mártonfiról szóló, a korabeli közvéleményt tükröző költeményekkel vezeti be a következő fejezeteket, amelyek a tudós, a mecénás, a költő, és a drámafordító Mártonfit állítják elének.

A tudós püspököt Révaival folytatott, nyelvészeti kérdésekkel is foglalkozó levelezése alapján mutatja be. Tudományos témák tűnnek fel Aranka Györggyel, Cserey Farkassal való levélváltásában, valamint többen küldték hozzá műveiket véleményezésre; cenzorként is működött.

A mecénás Mártonfi alakját Kazinczy levelein keresztül idézi fel, aki két ízben említi a püspököt mint költőt, valamint megemlékezik gazdag gyulafehérvári bibliotékájáról. Cserey Farkas Kazinczyval való levelezéséből is közöl részleteket. Ezekből szintén az derül ki, hogy Mártonfi korának jelentős mecénása volt.

Révai és Mártonfi kapcsolatát levelezésük elemzésén keresztül bontja ki a szer-

ző. A tudós püspök Révai pártolója volt, a személyes támogatáson túl vállalta könyve kiadásának költségeit is. Ugyanakkor Révai avatta Mártonfit költővé – közölte verseit a Magyar Hírmondóban, valamint a *Két nagyságos elmének költeményes születési* című kötetben. Tudósként is számított rá, véleményt kért tőle *Grammaticájáról*. Révai és Mártonfi kapcsolatának elemzése jól érzékelteti a püspök különböző szerepvállalásait: a Révaival való levelezésben egyaránt jelen van mint mecénás, barát, tudós és költő.

Mártonfinak a kötetben közölt leveleiből sok érdekesség derül ki. 1794. május 8-án kelt levelében például reflektál saját költői tevékenységére: nem akar költővé válni, s nem örül annak, hogy Révai megjelentette verseit, hiszen több nagy egyházi személyt is elmarasztaltak már azért, mert verseket írt. Ebben a levélben a kolozsvári színjátszás helyzetéről is értekezik: kifejti véleményét a magyar nyelvű fordítások hiányáról, az előadások színvonaláról, a közönség ízléséről. Révai Mártonfinak küldött levelei még nem kerültek elő, de a püspök szorosan reagál levelezőtársa kérdéseire, ennek köszönhetően soraiból következtetni lehet Révai leveleinek tartalmára, az általa felvetett témákra. A közölt levelek értékes forrásként szolgálnak a Révai-kutatás számára is.

A kötet következő részében a kéziratos tanári jegyzetet mutatja be a szerző, hogy aztán az ebben megfogalmazott elméleti tudás gyakorlati megnyilvánulásaira, Mártonfi irodalmi munkáinak elemzésére térjen át. A jegyzet 39, változó tartalmú és terjedelmű részből áll. Különbőféle műfajok szerint csoportosítva megtalálhatók benne a hasznos elméleti és szépirodalmi művek is. Mártonfi műveltségének alapjaihoz és irodalmi példáinak feltárásához fontos

forrásként szolgál. Segített például annak megállapításában, hogy Mártonfi *Salamon*-drámáját az eredeti szöveg 1757-es nyomtatott kiadása alapján fordította, mivel a kéziratos jegyzetében ez a kiadás van felsorolva a hasznos, ajánlott könyvek között. A tanári jegyzet prezentálása átfogó képet ad a jezsuita növendékek retorika és poétika képzéséről, kapcsolódik a 18. századi poétikaoktatás kutatásához, de az elméleti és szépirodalmi könyvek listája könyv- és olvasástörténeti szempontból is érdekes.

A jegyzet különböző részeinek ismeretetését követően Mártonfi irodalmi műveit elemzik a fejezetek. Verseinek fő témái az erkölcs, az esztétika és a filozófia. Két költeményt mutat be részletesen, az *Erkölcstemploma* és az *Álom* címűt. Mártonfi verseinek nagy része episztoła, amelyek a rokokó hagyományba illeszkednek, a rokokó pásztorköltészet eszköztárát használják, s erősen építenek a képiségre.

Mártonfi a pályája elején, fiatal jezsuita tanárként találkozott először azzal a feladattal, hogy drámákat írjon. Pintér Márta bemutatja Mártonfi teljes drámaírói tevékenységét, s leírja a *Nádasdius*, *Mathias Corvinus* és a *Buda* című történelmi drámák, valamint a *Hypocrita* című antik mintájú színjáték cselekményét. A *Salamon* című drámafordítás kapcsán elemzi Andreas Friz hatását a magyarországi színjátszásra és drámaszerzésre, ismertette Friz *Salamon*-drámájának hazai jelenlétét és magyar fordításait. Mártonfi formahű, hexameteres magyar fordítása a magyar nyelvű időmértékes verselés új meghonosítóinak sorába helyezi a püspököt.

Mártonfinak nyolc magyar nyelvű egyházi beszéde maradt fenn egy beszédgyűjteményben. A prédikátor püspököt bemutató fejezetben a szerző röviden összegzi a beszédek tartalmát. A szöveggyűjteményben ezek közül egy pünkösdi hétfőre írt prédikációt közül teljes terjedelemben. Ebben szó esik az igaz és a hamis megvilágosulás különbségéről, valamint a francia felvilágosult írókra való hivatkozás is szerepel benne, így Mártonfi felvilágosodáshoz való viszonya is említésre kerül.

Mártonfi püspök személye és irodalmi működése több szempontból is különleges, és az ebben a kötetben összefoglalt kutatás hiánypótló a korszak irodalom- és művelődéstörténete szempontjából. Mártonfi, ahogy a cím – *rejtőzködő irodalmár* – is mutatja, több kortársához hasonlóan nem törekedett arra, hogy költői műveit, vagy saját emlékezetét a közösség vagy akár a nemzet emlékezetében fenntartsa. Magatartásának egyik oka lehetett az egyházi és a költői pálya közötti szakadék – ennek vizsgálata pedig fontos részét képezi a 18. századi egyházi értelmiség léthelyzetével, laicizálódásával foglalkozó kutatásoknak.

A kismonográfiát az is izgalmassá teszi, hogy nemcsak Mártonfi, hanem a vele kapcsolatban álló személyek életútjának és tevékenységének egy szakaszát is megismerjük. A kötetben ismertetett levelezéseken keresztül kirajzolódik az a szociális és kulturális háló, amely Mártonfi pályáját alakította.

Dóbék Ágnes

MTA BTK Lendület

Nyugat-magyarországi Irodalom Kutatócsoport

Megjelent számaink teljes szövege az Interneten!

Az **ItK 2001 óta** megjelent számainak teljes tartalma folyamatosan elérhetővé válik honlapunkon a nyomtatott kiadással megegyező, szövegesen kereshető PDF fájlokban!
(Az online megjelenés néhány hónappal késleltetett.)

Honlapunkon a magyarországi latin nyelvű irodalommal foglalkozó testvérkiadványunk, a **Camoenae Hungaricae** megjelent számai is egészükben elérhetők.

Honlapunk címe:

<http://itk.iti.mta.hu>

Tájékoztatjuk továbbá arról, hogy az **ItK** alapításától, **1891-től 2000-ig** megjelent teljes tartalmát ugyancsak digitalizálták. E korábbi lapszámok kétrétegű (fakszimile és automatikus OCR) PDF formátumban a következő címen érhetők el:

<http://epa.oszk.hu/00000/00001>

Új könyvek

„*Hazám tudósi, könyvet nagy nevének!*”: *Arany János pályájának művelődéstörténeti olvasatai*, szerk. CIEGER András, Bp., MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont–Országos Széchényi Könyvtár–Universitas Kiadó, 2017, 364 p.

„*Óhajtom a classicus írók tanulmányát!*”: *Arany János és az európai irodalom*, szerk. KOROMPAY H. János, Bp., MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont–Universitas Kiadó, 2017, 338 p.

VADERNA GÁBOR, *A költészet születése: A magyarországi költészet társadalomtörténete a 19. század első évtizedeiben*, Bp., Universitas Kiadó, 2017, 656 p.

Előkészületben

Viszály és együttélés: Vallások és felekezetek a török hódoltság korában, szerk. ITTÉS GÁBOR, Bp., Universitas Kiadó, 2017.

PÁZMÁNY PÉTER, *Megrostálás (1609)*, s. a. r., jegyz. BÁTHORY ORSOLYA, Bp., Universitas Kiadó, 2017 (Pázmány Péter Művei: Kritikai kiadás, 9).

A fenti könyvek kedvezményesen megrendelhetők: www.prosperod.hu

A kiadvány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával készült.

A folyóirat megjelenését támogatta:

Nemzeti Kulturális Alap

www.nka.hu

Nemzeti Kulturális Alap

A folyóiratot az MTMT indexeli és a REAL archiválja.

A kiadásért felel az Universitas Könyvkiadó igazgatója, Hargittay Emil
(Universitas Kulturális Alapítvány, 1193 Bp., Csokonai u. 12.)

A folyóirat főszerkesztője: Kecskeméti Gábor, felelős szerkesztője: Csörsz Rumen István

Korrektor: Bretz Annamária

Tördelte: Szilágyi N. Zsuzsa

Borítóterv: Szentés Éva

A folyóirat megjelenik évente hatszor.

Budapest, 2017.

A nyomdai munkálatokat a Kódex Könyvgyártó Kft. nyomdaüzeme végezte.

HU ISSN 0021-1486 (nyomtatott kiadás)

HU ISSN 1588-0834 (elektronikus kiadás)

Terjeszti az Universitas Könyvkiadó.

Előfizethető a kiadó által kiállított átutalási számla kiegyenlítésével (számla a szerkesztőség címén kérhető: 1118 Budapest, Ménesi út 11–13.). Az előző évi előfizetők a kiadótól automatikusan megkapják a tárgyévi előfizetési felhívást és a számlát.

Példányonként megvásárolható a jelentős tudományos könyvesboltokban és az egyetemi jegyzetboltokban.

Egy szám ára: 1225 Ft

Éves előfizetési díj: 7350 Ft